

С.А. Піддубний

СІМЕЙНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ

У статті розглядаються нормативно-регулятивні основи формування та здійснення сімейної політики органами Європейського Союзу. За допомогою порівняльного аналізу загальноєвропейського і національного рівнів політики соціального захисту сім'ї, виявлено основні тенденції, які визначають сучасні напрямки супроводу сім'ї в Європі. Здійснено науковий огляд основних досягнень соціальної політики ЄС в сфері захисту сім'ї, які є перспективними для впровадження в політичну практику України в умовах подальшої євроінтеграції.

Ключові слова: сімейна політика, соціальний захист і супровід, матеріальна допомога, суспільні товари і послуги.

Європейський Союз постає сьогодні у світі як впливова політична, соціально-економічна, культурна і цивілізаційна інтеграційна структура. Навіть в умовах внутрішньої нестабільності і зовнішніх викликів об'єднана Європа продовжує постійний діалог між учасниками інтеграційного руху на основі співпраці і збереження унікальних національних традицій держав-учасниць ЄС. Одним з прикладів успішної інтеграції є інноваційна сімейно-гендерна політика.

Актуальність дослідження полягає у тому, що Україна з 2015 р. почала процес поступової імплементації норм європейського законодавства у межах договору про асоціацію. В умовах трансформації соціальної політики потрібно звернутися до принципів організації сімейної та гендерної політики в ЄС, яка насамперед скерована на стратегічне планування сім'ї через стабілізацію матеріального і духовного благополуччя суспільства і громадянина. Важливим залишається і питання нематеріального супроводу сім'ї, надання суспільних послуг і товарів, які б забезпечили підтримку сім'ї в умовах суспільної кризи в Україні.

Загальні тенденції і процеси політики ЄС щодо питань сім'ї розглядаються у дослідженнях С. Вегера, О. Крентовської, О. Кушніренко, Л. Мельничука, О. Палія, Н. Руденко, Т. Семигіної, В. Скуратівського, П. Шевчука та інші.

Правове регулювання соціальної політики у ЄС досліджено О. Головко-Гавришеною [5]. Концептуальні засади сімейної політики за напрямками розвитку людського капіталу, подолання дискримінації жінок у сім'ї представлені в роботах Л. Дорошенко, Л. Леонтьєвої [17, 342]. Аналіз сімейної політики ЄС на тлі нових соціальних ініціатив проаналізувала І. Семенець-Орлова [21]. На основі порівнянь сімейної політики провідних країн світу І. Чеховська довела, що ЄС впроваджує в практику «широке визначення» сімейної політики, що створює передумови для виокремлення галузь соціального захисту сім'ї в окремий політичний процес [24]. Аналітична записка О. Коломієць щодо створення сприятливих умов для поєднання зайнятості і батьківства в Україні містить ґрунтовний аналіз означеної практики в ЄС [14]. Основні моделі соціального розвитку країн-членів ЄС розглянули О. Шутаєва, В. Побірченко [25].

Теоретичні та практичні аспекти сучасної політики щодо сім'ї розглядають вчені: Г. Бертрам, М. Вінген, І. Герлях, А. Дільгер, Ф. Кауфманн, М. Текстор. Змістовною для аналізу сімейної і гендерної політики є праця О. Тевенона й Г. Нейер, у якій розглянуто шляхи диверсифікації методів і форм соціальної допомоги на національному і

загальноєвропейському рівні [22]. Характеристику соціальної моделі ЄС та рівень соціальної згуртованості подав Л. Вітте [9].

Джерелами дослідження виступають нормативно-правові акти, які регламентують не тільки загальноєвропейський законодавчий простір, а й регулюють національні законодавчі ініціативи. До джерел також відносимо матеріали моніторингових і соціологічних досліджень, аналітичні доповіді і статистичні звіти державних, громадських і приватних організацій з питань сімейно-гендерної ситуації в країнах Європи.

Тим не менш, вивчення сімейної політики Європейського союзу не стало предметом спеціального дослідження, що вимагає продовження наукової розвідки.

Сімейна політика Європейського Союзу є складною і багатогранною у своїй інституціональній будові. Соціальний супровід сімей охоплює широкий спектр державних заходів, пов'язаний з багатьма аспектами життя жінок і чоловіків, подружніх пар, батьків та дітей. Сімейне законодавство ЄС регулює різні сфери сімейно-демографічних відносин у суспільстві, а саме: сімейне партнерство, аспекти батьківства, проблеми успадкування, форми сімейних союзів, охорону здоров'я членів сім'ї [12].

В основі європейського розуміння сімейної політики лежать наступні постулати:

- сім'я є основною і найважливішою соціальною інституцією;
- держава повинна допомагати сім'ї (на основі принципу субсидіарності);
- сімейна політика означає кілька політик, а не одноразовий, окремий державницький акт [21].

На відміну від декларативності і консерватизму вітчизняної сімейної політики європейський варіант орієнтується на практичне втілення більш прогресивних форм сімейно-шлюбних відносин, а також на подолання дискримінації членів сім'ї з боку один одного та забезпечення фінансово-господарської самостійності кожної родини. Це в свою чергу забезпечується комплексним підходом до трансформації ролі держави від наглядача до партнера кожної європейської сім'ї.

Реформування соціальної сфери в сучасній Європі здійснюється в умовах трансформації не тільки політичних гасел і програм, а й якісної зміни структури суспільних відносин. Відкриті міграційною кризою і демографічним уповільненням соціальні протиріччя вимагають від держав-членів ЄС водночас дієвої і толерантної політики подолання їх на основі оновленої й інтегрованої системи соціального захисту. Криза моделей соціальної держави в європейських країнах посприяла актуалізації проблеми дітей, сім'ї та рівних прав жінок і чоловіків [19].

Ключовим механізмом докорінної трансформації соціального захисту є впровадження прозорого і широкого діалогу держави та соціально вразливих суб'єктів. Наслідком чого є раціоналізація ключових державних структур здійснення сімейної політики і залучення громади, приватного сектору і громадянина для спільного вирішення сімейно-гендерних протиріч.

Становлення загальноєвропейської сімейної політики починається з 1989 р. внаслідок прийняття «Соціальної Хартії» разом із прийняттям пакета документів «Основні директиви в галузі соціальної політики». Саме тоді було опубліковане Повідомлення про сімейну політику Європейської комісії, де визначався пріоритет сім'ї у суспільних відносинах і першочерговість врахування її інтересів у формуванні політики держави у сфері зайнятості, соціального захисту, забезпечення рівних можливостей [17]. Прикладом прогресивного підходу до вирішення сімейно-економічних проблем є прийняття директив «Про відпустку по догляду за дитиною», «Про батьківську відпустку», «Про відпустку по вагітності і родам», що реалізовувалося і на національному законодавчому рівні.

Водночас формується нормативно-правова база сімейної політики ЄС. Насамперед було прийнято нормативно-правові акти з питань захисту сім'ї та дітей, директиви про батьківські відпустки, поліпшення безпеки та охорони здоров'я вагітних жінок, часткову зайнятість, рекомендації стосовно догляду за дітьми, резолюція про збалансування участі жінок і чоловіків у сімейному та професійному житті. Директива ЄС про вагітність (1992), рекомендації ЄС про догляд за дитиною, Директива ЄС про батьківську відпустку, Директива ЄС про зайнятість, неповний робочий день, Резолюція ЄС про збалансовану участь жінок і чоловіків у сімейному і трудовому житті 2000 р. розширюють пакет матеріальних заходів з підтримки сім'ї [24, с.165-166].

Сімейна політика стає більш актуальною у питаннях соціально-політичного розвитку і демографічної стабілізації, що знаходить своє відображення у змінах нормативних орієнтирів. Наприклад, у комюніке Єврокомісії «За солідарність між поколіннями» (2007 р.) визначається, що політика підтримки сім'ї з боку держав-членів ЄС, повинна містити три елементи: компенсацію прямих і не прямих видатків сім'ям; допомогу батькам у вигляді послуг, які допоможуть дітям отримати освіту, піклування про малолітніх дітей, догляд за старшими дітьми, обслуговування утриманців у старіючому суспільстві; забезпечення зайнятості членів сімей та їх доступу до послуг на місцевому рівні. У доповіді Європарламенту про «рівність чоловіків і жінок в ЄС» (2007 р.) зазначено, що країни ЄС повинні «гарантувати високий рівень охорони материнства та вести боротьбу з дискримінацією вагітних жінок на «Право ринку робочої сили». Інша доповідь Європарламенту (2008 р.) стосується «гармонізації професійного, сімейного і особистого життя» [24, с. 161].

Центральні політичні органи ЄС мають широкий вплив на формування та прогнозування загальноєвропейської стратегії і надання рекомендацій національним урядам у прийнятті ними рішень. Але більшу прерогативу у вирішенні сімейних питань в об'єднаній Європі мають саме національні політичні і громадські організації. Інтеграційні трансформації кінця ХХ ст. створили умови для формування інституційних суб'єктів (рівнів) здійснення сімейної політики, а саме:

- загальноєвропейський (наднаціональний, міждержавний) – який визначає основні напрямки розвитку сімейно-гендерних відносин;
- національний (централізований і децентралізований) – реалізація внутрішньої сімейної політики країнами-членами, визначення розмірів і форм допомоги, механізмів захисту;
- місцевий – надання соціальної допомоги і організації захисту членів сімей.
- приватний – позиція кожного громадянина в сімейно-гендерній системі суспільних відносин.

Класифікуючи соціальну політику ЄС загалом, О.І. Головка-Гришаєва виділяє наступні суб'єкти: міжнародні, державні, недержавні інститути соціального захисту [5, с. 19]. Ця класифікація є зручною для аналізу правового аспекту соціальної політики, але для політологічного аналізу необхідно враховувати місце і роль не тільки інститутів але й громадянина, який є головним учасником політичних процесів.

Ця складна політико-організаційна структура соціального захисту сім'ї в об'єднаній Європі є недостатньо узгоджена і інституціонально довершена. Сімейна політика в Європі базується на плюралізмі форм і методів здійснення соціального супроводу сімей. Кожна країна-учасниця ЄС може обирати у відповідності до національних традицій методи соціального захисту (субсидіарний, обмежений, комбінований), але, в той же час, це не повинно бути у розрізі із загальноприйнятими директивами і конвенціями.

Зазначимо, що попри функціонально-організаційну складність здійснення сімейної політики в ЄС, соціальний супровід сімей набув широкої підтримки національних

урядів. Більшість країн об'єднаної Європи мають закріплені у Конституціях основи соціальної і соціально-економічної політики у відповідності до текстуально закріпленого ідеалу соціальної держави. Найбільшу увагу нормативно-правовому оформленню соціального захисту сім'ї мають Іспанія, Франція, ФРН [6, с.18]. Всі країни-члени ЄС головною метою своєї соціальної і сімейної політики вважають забезпечення потреб населення у особистому розвитку.

Інтерес політиків ЄС до проблем сімейно-гендерних відносин зумовлено низкою об'єктивних причин: демографічні виклики, розширення можливостей європейців у реалізації власних установок, пов'язаних зі створенням сім'ї, загостренням проблеми бідності сімей з дітьми та одночасною відсутністю ефективних стратегій у цій сфері. З метою подолання негативних наслідків трансформації сімейної структури Європейським центром з вивчення сімейної політики були вироблені загальноєвропейські принципи сімейної політики, серед яких:

- створення реальних умов для гармонійного і повноцінного існування сімей та реалізації своїх уявлень про сім'ю;
- забезпечення умов для збалансування професійної зайнятості та сім'ї;
- максимальне врахування різноманітності форм сімейних союзів при розробці та здійсненні заходів підтримки сім'ї.

Подані вище принципи сімейної політики визначили розвиток законодавства і соціальної практики країн-учасниць ЄС у 1990-х рр. – на поч. XXI ст.

Механізми реалізації основних положень сімейної політики в країнах Європи є відмінними один від одного. Серед найбільш поширених політик національних урядів виділяємо наступні:

- безпосередня, яка характеризується чітко окресленою програмою дій з наданням соціальних послуг членам сімей, допомога працюючим батькам, охорона здоров'я матері і дитини. Створюється спеціальні уповноважені органи з реалізації сімейної політики;
- опосередкована політика реалізується завдяки загальним заходам соціального регулювання, які вирішують проблеми безробіття, медичного обслуговування і тим самим впливають на добробут сім'ї [10].

Більшість країн ЄС проводять опосередковану сімейну політику. Заходи урядів скеровані на загальний добробут, що в свою чергу створює умови і надає можливість реалізації громадянина у сімейно-гендерних відносинах. Вибір сімейної поведінки має залишитися за людиною, в той час коли держава зобов'язана забезпечити кожного громадянина відповідними засобами, щоб її рішення було ефективним.

Варто зазначити, що незалежно від обраних стратегій і механізмів соціального супроводу сім'ї, країни ЄС здійснюють захист сім'ї наступними способами:

- матеріальна підтримка сімей з дітьми, яка спрямована на усунення нерівності між різними категоріями сімей, створення необхідних матеріальних умов для утримання та виховання дітей, попередження чи подолання бідності;
- створення належних умов для поєднання професійного та сімейного життя як жінкам, так і чоловікам, що, на думку зарубіжних експертів, забезпечує належний розвиток сім'ї як соціального інституту.
- безпосередні послуги відповідними інституціями з метою сприяння реалізації сім'єю власних функцій.

Політика матеріальної підтримки сімей з дітьми є невід'ємною частиною соціальної політики ЄС, але характерною особливістю якої є різноманітність (плюралізм) підходів до реалізації. Політологами і соціологами складений умовний поділ країн Європи за рівнем надання адресної допомоги сім'ям:

- система універсальних виплат на дітей, які виплачуються незалежно від доходу сім'ї;
- система комбінованої допомоги на дітей доповнюється виплатами, що одержують сім'ї, рівень доходів яких нижче межі малозабезпеченості;
- система обмеженої допомоги - надається виключно малозабезпеченим сім'ям [15].

Варто підкреслити, що пряма залежність між обраною стратегією та тенденціями розвитку інституту сім'ї відсутня. В дослідженнях окремих зарубіжних фахівців доведено, що, наприклад, рівень народжуваності вищий у країнах з наявними інституційними механізмами, спрямованими на підтримку сім'ї, а також відносно високим рівнем гендерної рівності в сім'ї [21].

Якщо розглядати більш ґрунтовніше матеріальний аспект соціальної допомоги, то у країнах ЄС поступово відходять від примітивного грошового забезпечення сімей, натомість надають пакет допомоги з різних компонентів: податкові пільги, знижки, програми цільових кредитів, грошові виплати. У європейських країнах неповні сім'ї можуть розраховувати на більшу підтримку, ніж сімейні пари, де обидва з подружжя працюють.

Для України як держави, що підписала Угоду про асоціацію з ЄС, важливим є перегляд і адаптація до власних сімейно-демографічних реалій інноваційного європейського досвіду. У ст. 420 Глави 21 Угоди про асоціацію оговорюється питання посилення діалогу між Україною та ЄС у протистоянні спільному виклику – демографічним змінам, через посилення рівня соціального захисту та модернізацію системи соціального супроводу сім'ї, забезпечення гендерної рівності і подолання дискримінації [2].

Практика продемонструвала, що зберегти пострадянську субсидіарну компенсаторну систему соціального захисту сім'ї неможливо через зміну демографічно-вікової структури українського суспільства, не спроможністю власної економіки до зростання. Ця проблема особливо гостро проявляється під час аналізу виконання Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї 2013 - 2016 рр. Тому сьогодні під час аналізу стану реалізації цільової програми з підтримки сім'ї, ми повинні змінити підходи до супроводу і допомоги сім'ям, закласти у нову програму вже оновлений механізм здійснення соціального захисту сім'ї на основі нового концептуального підходу - загальний добробут суспільства є добробутом кожної родини [7]. Зазначений принцип підходу до здійснення сімейної політики вже давно і ефективно використовують країни-учасниці Європейського Союзу.

Сучасна сімейна політика в ЄС орієнтується на життєву позицію молодих людей, сприяє гендерному рівноправ'ю, створює можливості поєднання виробничої, освітньої та сімейної сфери діяльності завдяки добре розвиненій інфраструктурі. Завдяки утвердженню моделі сучасної сім'ї, в якій обоє батьків працюють, та розширенню державних освітніх послуг і служб для дітей та сім'ї зменшується відносно висока дитяча бідність, створюються нові місця праці у сфері послуг, знижується соціальна нерівність [3, с. 55].

Важливим для розвитку сім'ї є не тільки питання матеріального добробуту. Не останню роль відіграють психологічні і суспільні фактори. У ЄС для реалізації кожним членом сім'ї своїх прав і можливостей створюється система надання соціальних послуг і товарів. Значення цього механізму захисту в тому, що соціальними послугами і товарами користується кожна сім'я без винятку, не зважаючи на матеріальний стан та кількісно-якісну характеристику складу сім'ї [9, с. 35].

До суспільних послуг і товарів у системі сімейної політики ЄС можна віднести:

- освіта (дошкільна, загальна, вища, післядипломна, інклюзивна, перепідготовка фаху);
- охорона здоров'я (сімейна медицина, оздоровлення, дефектологія і медичний супровід новонароджених, геронтологія);
- інформаційний супровід (створення мережі сайтів, літератури, аудіо та відео контенту для сімейного виховання);
- психологічний супровід (антикризові, психологічні служби);
- інфраструктура (умови доступу до соціальних об'єктів);
- безпека (чисте довкілля, охорона правопорядку, запобігання насильству і дискримінації в сім'ї);
- соціальна реабілітація і супровід (організація гуртків і об'єднань, надання послуг довічного догляду, допомога безпритульним);
- зайнятість (перепідготовка, пошук роботи).

Більшість суспільних послуг і товарів надаються у відповідності до Маастрихтського договору 1992 р. (освіта, транснаціональні зв'язки) [8], Амстердамського договору 1999 р. (зайнятість), Пакту стабільності і зростання (медицина, освіта), Лісабонського договору 2012 р. (соціальний супровід, анти дискримінаційні заходи) [24, с. 162 - 163].

Надання суспільних послуг і товарів є більш перспективним для стабілізації соціально-демографічної ситуації в Європі. Це пояснюється тим, що населення усвідомлює не спроможність субсидіарної системи матеріальної допомоги задовільнити потреби сім'ї. Наприклад, польські громадяни у загальнонаціональному опитуванні висловилися, що держава у сімейній політиці перш за все повинна надавати свою допомогу до сімей, в якій є дитина з обмеженими можливостями (98%), іншими словами інклюзивна допомога. Найбільші очікування опитуваних стосуються таких форм допомоги держави, як доступні і дешеві кредити на помешкання (96 %), дешеві і доступні ясла та дитсадки (93 %), доступні кредити на освіту дітей (91 %), податкові звільнення на дітей (87%), матеріальна допомога (85%) [16]. Це підтверджує, що більшість громадян прагне до добробуту сімей не через грошові виплати, а через гідний рівень надання суспільно значущих послуг і товарів.

Характеризуючи більш детально сферу нематеріальної допомоги, торкнемося найбільш успішних форм її здійснення. Освіта в Європейському Союзі займає ключове місце у вирішенні питання безробіття і інформатизації суспільства. Поряд з загальною і вищою освітою ЄС намагається вибудувати ефективну систему інклюзивної освіти для людей з обмеженими можливостями. Сім'ї отримують не просто матеріальну допомогу, а й консультації вчителів-дефектологів, відвідують освітні заклади для соціалізації дітей, отримують можливість користуватися послугами спортивних секцій та творчих осередків. Інклюзивна освіта вимагає від влади і суспільства створення зручної інфраструктури. Вирішення проблеми соціалізації й адаптації інвалідів зменшує соціально-психологічний тиск на сім'ю й надає можливість створити людям з вадами власну повноцінну і щасливу родину.

Важливим для добробуту сім'ї є надання державою можливостей для отримання роботи. Більшість молоді в даний час не вступають в шлюб через відсутність фінансової стабільності, тому вирішення питання першого робочого місця є вкрай важливим. Європейські політики намагаються сприяти більшій зайнятості молодих батьків у декретний період і подолати дискримінацію жінок і неповнолітніх. Тому державами-учасницями організовані спеціальні курси для жінок у декреті, проводяться тренінги з толерантності, впроваджуються нормативні акти з подолання дискримінації жінок і чоловіків на роботі (встановлюється співвідношення, яке контролює держава). Працевлаштування молодих батьків, підлітків, матерів одначок надає реальну

можливість підвищення добробуту родини. Однією з проблем країн-членів ЄС є слабка мережа дошкільних закладів, що створює велику напруженість для вирішення питання з працевлаштування молодих батьків.

Розвиток інфраструктури в ЄС розглядається як можливість подолання розриву між різними країнами, регіонами, між селом і містом, роботою і навчанням. Тому опосередковано усі інфраструктурні проекти створюються з урахуванням потреб громади і сімей: дороги, зупинки громадського транспорту, амбулаторії, освітні заклади, місця рекреації і відпочинку, житло і сервісні установи. Цей напрямок розвитку внутрішньої політики країн-учасниць ЄС фінансується з різних фондів у вигляді прямих інвестицій або ж грантів з державних і недержавних фондів та організацій.

У Європі набуває все більшого розповсюдження всеохоплюючий соціальний супровід вразливих сімей. Соціальний працівник є помічником сім'ї і супроводжує її поряд з сімейним лікарем та вчителем-куратором протягом всього шлюбного життя пари. Тому в Європі шлюбність має стабільні показники. Але треба зазначити, що по Європі успішність цих служб не є однаковою. Найбільш дієвими соціальні служби є на півночі та центрі ЄС, на сході і півдні державні соціальні інститути не «втручаються» у сімейне життя, і тому кількість соціальних служб і спеціалістів значно менша.

Країни Європейського Союзу, попри спільну сімейно-гендерну стратегію, здійснюють власну традиційну модель захисту сім'ї. Ця різноманітність відображається в конкретному поділі країн Європи на групи за рівнем підтримки сімей з боку державних інститутів соціальної політики:

- країни Північної Європи (Данія, Фінляндія, Ісландія, Норвегія і Швеція). Забезпечують всебічну підтримку для працюючих батьків з маленькими дітьми (віком до трьох років) завдяки поєднанню матеріальних механізмів, відпусток і широкого доступу до закладів догляду за дітьми. Важливим аспектом є політика гендерної рівності і жіночої інтеграції на ринку праці. Загалом сімейна політика є гендерно-нейтральною через просування ідеї рівноправності сімейних стосунків незалежно від їх реєстрації. Основне джерело фінансування витрат сімейної політики – податки;
- англо-саксонські країни (Ірландія, Великобританія, Мальта) забезпечують свідомо меншу матеріальну підтримку сімей, надаючи пріоритет сім'ям з низьким прибутком. Основною ідеєю є невтручання держави у сімейно-шлюбні процеси і забезпечення сімей добробутом через загальний розвиток добробуту суспільства [6];
- країни континентальної Європи використовують нематеріальні форми підтримки: податкові пільги, цільові кредити. Франція має найвищий рівень державної підтримки сімей з дітьми і підтримку для працюючих жінок. Сповідується принцип субсидіарної забезпеченості. Використовуються податки і фінансові внески.
- країни Південної Європи (Італія, Іспанія, Португалія, Греція) характеризуються обмеженими заходами підтримки працюючих сімей і низьким рівнем витрат на допомогу сім'ям, а також догляду за дітьми. Політика традиційної сім'ї з розподілом однакових функцій між подружжям. Джерела фінансування - місцеві податки.

Сімейна політика і послуги для сімей в Європі реалізуються на різних рівнях за локальним принципом. Але при цьому зберігається принцип активної європейської політики, заснованої на реалізації партнерства і загальної відповідальності між ЄС, державами, суспільством і громадянином. Реалізується основна ідея зручності у наданні послуг супроводу сімей: «поруч з особами, сім'ями і їх місцем перебування». Завданням місцевих (локальних) органів є реалізація принципу субсидіарної допомоги у здійсненні сімейної політики [9].

Європейська спільнота, пройшовши шлях оформлення і становлення сімейної політики у 1990-2000-х рр., отримала позитивні результати. Однак нестабільна суспільно-політична ситуація у 2010-х рр. призвела до корекції концептуальних основ

соціального захисту сім'ї. Пріоритетними для країн європейської спільноти стали наступні аспекти:

- благополуччя дітей;
- гендерна рівність;
- поєднання зайнятості та сімейного життя [12].

На сучасному етапі Європа намагається спільними зусиллями всіх країн-членів вирішувати поставлені стратегічні завдання. Одним із головніших залишається благополуччя дітей. Це створює умови для розкриття потенціалу дітей і молоді в майбутньому, сприяє максимальному внеску в економічне та соціальне життя суспільства.

Гендерна рівність постає як інструмент оновлення сімейно-гендерної структури суспільства через визначення рівних прав і можливостей всіх партнерів сімейних пар.

Поєднання сім'ї та зайнятості є найуспішнішим засобом у боротьбі з бідністю сімей з дітьми. Сприяння зайнятості батьків у поєднанні з матеріальною підтримкою та соціальними послугами являє собою комплексну систему подолання дитячої бідності, забезпечення інвестицій у суспільний та економічний розвиток у майбутньому.

Важливим питанням для країн ЄС є збільшення участі жінок, особливо дітородного віку, на ринку праці. Для того, щоб надати жінкам можливість поєднувати материнські обов'язки і роботу, діють відпустки для батьків, які наступають після закінчення відпустки у зв'язку з вагітністю і пологами, є більш тривалими і вже в той час частково оплачуваними [20].

Батьківські відпустки розрізняються за чотирма основними характеристиками: тривалість відпустки, доступність для кожного з батьків, оплата і гнучкість у використанні. В більшості країн загальна тривалість всіх відпусток на дитину, включаючи відпустку для матері, відпустку для батька і батьківську відпустку, складає від 9 до 15 місяців.

Важливість зусиль держави, спрямованих на організацію закладів дошкільної освіти, була визнана Європейським Союзом, і у березні 1992 р. на засіданні голів країн ЄС була розроблена рекомендація щодо догляду за дітьми для всіх країн-членів ЄС, що повинні приймати і/або заохочувати ініціативи, які допомагають жінкам і чоловікам узгоджувати професійну діяльність і обов'язки щодо сімейного виховання, що стає можливим завдяки організації позасімейного догляду за дітьми» [14].

Сучасна сімейна політика ЄС охоплює паралельні сфери сімейного і соціального життя: пренатальні заходи, тривалість життя, поділ праці серед чоловіків і жінок, боротьба з дитячою бідністю та безпритульністю, забезпечення рівних можливостей для дітей з різних верств суспільства, подолання дискримінації жінок.

Означена сімейна стратегія поєднує плюралізм, традиціоналізм і модернізацію сімейно-гендерних стосунків завдяки практиці застосування «м'яких» і «прямих» засобів для регулювання державою суспільно-демографічних процесів у суспільстві [22].

Досягненнями європейської сімейної політики можна вважати комплекс заходів з підтримки сімей:

- інформаційний супровід сімей;
- впровадження практики партнерства бізнесу і громад у вирішення житлових, екологічних, освітніх потреб сімей;
- рівний доступ до освіти і перекваліфікації всіх членів сім'ї;
- увага до геронтологічних проблем суспільства;
- створення бази даних для сімей з описом закладів освіти, медицини, відпочинку і розвитку тощо.

Отже, можна зробити висновок, що європейська система соціального захисту сім'ї є організаційно складною і багаторівневою, заснованою на принципах економічного

плюралізму, демократичності і самоврядування. Попри всеохоплюючу інтеграцію зберігається традиційний поділ регіонів Європи в залежності від рівня втручання держави у сімейно-демографічні процеси суспільства. Продовжується робота з вироблення та впровадження єдиних стандартів і гарантій забезпечення сімей. Основним досягненням Європи стало збалансування гендерного питання, яке зняло напругу навколо трансформації сімейно-шлюбних стосунків у сучасному суспільстві, зменшення рівня дискримінації жінок. Зазначимо, що європейська система соціального захисту сім'ї ґрунтується не стільки на матеріальній допомозі сім'ям, скільки на опосередкованих діях національних урядів, які системою суспільних послуг і товарів створюють умови для стабільного існування сім'ї в складних соціально-демографічних умовах. Для України імплементація норм європейського сімейного права надає можливість у майбутньому покращити макроклімат в суспільстві. Впровадження нових форм і механізмів соціального супроводу сімей, через розширення доступу до соціальних послуг і товарів, створить умови для подолання кризи сучасної української сім'ї і покращення сімейно-демографічної ситуації.

Список використаної літератури

1. Alber J. Social dumping, catch-up, or convergence? Europe in a comparative global context / J. Alber, G. Standing // *Journal of European Social Policy*. – 2000. – Vol. 10. № 2, - P. 99 - 119.
2. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part [Electronic resource] // *Official Journal of the European Union*. - 2014. - Vol. 57. - Mode of access : <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2014:161:FULL&from=EN>
3. Bertram H. Familienforschung und Familienpolitik : Themen, Felder und familiäre Lebenslagen / H. Bertram // *Handbuch der Erziehungswissenschaft in 4 Bänden* / G. Mertens, U. Frost, W. Böhm, V. Ladenthin. – Paderborn : Ferdinand Schöningh, 2009. – Band III : Familie, Kindheit, Jugend, Sozial-, Medienpädagogik/Interkulturelle und Vergleichende Erziehungswissenschaft/Umweltpädagogik. - P. 31
4. Kłos B. Polityka rodzinna: wybrane zagadnienia. Informacja nr 584. [Electronic resource] / B. Kłos, J. Szymańczak. – Mode of access : <http://biurose.sejm.gov.pl/teksty/i-584.htm>
5. Головка-Гавришева О. І. Правові аспекти співробітництва між Європейським Союзом і причорноморськими країнами / О. І. Головка-Гавришева // *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]*. Сер.: Державне управління. - 2013. - Т. 214, Вип. 202. - С. 31-36 ; Holovko- Holovko-Havrysheva O. I. Pravovi aspekty spivrobitnytstva mizh Yevropeiskym Soiuzom i prychnomorskymy krainamy / O. I. Holovko-Havrysheva // *Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiiia»]*. Ser.: Derzhavne upravlinnia. - 2013. - Т. 214, Вип. 202. - С. 31-36
6. Дереха В. В. Демографічна ситуація та формування сімейної політики в країнах Європейського Союзу [Електронний ресурс] / В. В. Дереха // *Социально-экономические реформы в контексте интеграционного выбора Украины : VIII Междунар. науч.-практ. конф. (г. Киев, 29-30 нояб. 2012 г.)*. – Режим доступу : http://www.confcontact.com/2012_11_29/1_derega.htm ; Dereha V. V. Demografichna sytuatsiia ta formuvannia simeinoi polityky v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Elektronnyi resurs] / V. V. Dereha // *Sotsialno-ekonomicheskie reformy v kontekste integratsionnogo vybora Ukrainy : VIII Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. (g. Kiev, 29-30 noyab. 2012 g.)*. – Rezhim dostupu : http://www.confcontact.com/2012_11_29/1_derega.htm
7. Державна цільова соціальна програма підтримки сім'ї до 2016 року [Електронний ресурс] : Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 15

травня 2013 р. № 341. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/341-2013-п> ;
Derzhavna tsilova sotsialna prohrama pidtrymky simi do 2016 roku [Elektronnyi resurs] :
Zatverdzheno postanovoіu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15 travnia 2013 r. № 341. –
Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/341-2013-p>

8. Договор о Европейском Союзе (Маастрихт, 7 февраля 1992 г.) (текст с изменениями и дополнениями от 13 декабря 2007 года). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_029 ; Dogovor o Yevropeyskom Soyuze (Maastrikht, 7 fevralya 1992 g.) (tekst s izmeneniyami i dopolneniyami ot 13 dekabrya 2007 goda). – [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_029

9. Вітте Л. Європейська соціальна модель і соціальна згуртованість: яку роль відіграє ЄС? / Л. Вітте ; Фонд ім. Фрідріха Еберта, Регіональне представництво в Україні та Білорусі. – Київ : Заповіт, 2006. – 44 с. ; Vitte L. Yevropeiska sotsialna model i sotsialna zghurtovanist: yaku rol vidihraie YeS? / L. Vitte ; Fond im. Fridrikha Eberta, Rehionalne predstavnytstvo v Ukraini ta Bilorusi. – Kyiv : Zapovit, 2006. – 44 s.

10. Європейський Союз: політика, економіка, право : навч. посібник / за ред. Н. В. Антонюк, М. М. Микієвич. – Львів, 2005. – 532 с. ; Yevropeyskyi Soiuz: polityka, ekonomika, pravo : navch. posibnyk / za red. N. V. Antoniuk, M. M. Mykiievych. – Lviv, 2005. – 532 s.

11. ЕЕС: Council recommendation of 31 March 1992 on child care (92 / 241)

12 Research on Families and Family policies in Europe State of the Art : Final Report (16.07.2010, published 01.09.2010) [Electronic resource] / ed. by M. Kuronen ; Family Research Centre, University of Jyväskylä. – Mode of access : <http://www.mmmeurope.org/ficdoc/FAMILYPLATFORM-Final-Report-04-2011.pdf>

13. Кайлова О. В. Опыт семейной политики в странах Европейского Союза: система родительских отпусков / О. В. Кайолова // Политика народонаселения: настоящее и будущее : Четвертые Валентеевские чтения : сб. докл. / ред. В. В. Елизаров, В. Н. Архангельский. – Москва : МАКС Пресс, 2005. - Книга 2. - С. 15-20 ; Kaylova O. V. Opyt semeynoy politiki v stranakh Yevropeyskogo Soyuz: sistema roditelskikh otpuskov / O. V. Kayolova // Politika narodonaseleniya: nastoyashchee i budushchee : Chetvertye Valenteevskie chteniya : sb. dokl. / red. V. V. Yelizarov, V. N. Arkhangel'skiy. – Moskva : MAKS Press, 2005. - Kniga 2. - S. 15-20

14. Коломієц О. Створення сприятливих умов для поєднання зайнятості і батьківства в Україні (з урахуванням досвіду країн Західної Європи) [Електронний ресурс] / О. Коломієц. - Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/monitor/june2009/4.htm> ; Kolomiets O. Stvorennia spryiatlyvykh umov dlia poiednannia zainiatosti i batkivstva v Ukraini (z urakhuvanniam dosvidu krain Zakhidnoi Yevropy) [Elektronnyi resurs] / O. Kolomiets. – Rezhym dostupu : <http://old.niss.gov.ua/monitor/june2009/4.htm>

15. Пріоритети розвитку сімейної політики країн Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://demostudy.blogspot.com/2012/09/blog-post.html>

16. Кришталь Г. Сімейна політика в ЄС - приклад Польщі [Електронний ресурс] / Г. Кришталь. - Режим доступу : <http://www.family-institute.org.ua/downloads/file/dopovid%20konferencii%202007/7%20> ; Kryshtal H. Simeina polityka v YeS - pryklad Polshchi [Elektronnyi resurs] / H. Kryshtal. - Rezhym dostupu : <http://www.family-institute.org.ua/downloads/file/dopovid%20konferencii%202007/7%20>

17. Мельничук Л. М. Європейський досвід реалізації сімейної політики / Л. М. Мельничук // Університетські наукові записки. - 2007. - № 4. - С. 432-437 ; Melnychuk L. M. Yevropeyskyi dosvid realizatsii simeinoi polityky / L. M. Melnychuk // Universytetski naukovi zapysky. - 2007. - № 4. - S. 432-437

18. Ничипоренко С. В. Молодіжна сімейна політика в Україні : моногр. / С. В. Ничипоренко. – Умань : Сочінський, 2011. – 217 с. ; Nychyporenko S. V. Molodizhna simeina polityka v Ukraini : monohr. / S. V. Nychyporenko. – Uman : Sochinskyi, 2011. – 217 s.

19. Полехіна В. Зарубіжний досвід соціально-педагогічної роботи з сім'єю [Електронний ресурс] / В. Полехіна // Актуальні проблеми теорії та практики соціальної роботи : колект. моногр. / І. В. Албул, О. О. Гоменюк, Н. М. Коляда та ін. – Умань : Жовтий, 2015. – С. 159 -166 . – Режим доступу: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/4868> ; Poliekhina V. Zarubizhnyi dosvid sotsialno-pedahohichnoi roboty z simieiu [Elektronnyi resurs] / V. Poliekhina // Aktualni problemy teorii ta praktyky sotsialnoi roboty : kolekt. monohr. / I. V. Albul, O. O. Homeniuk, N. M. Koliada ta in. – Uman : Zhovtyi, 2015. - S. 159 -166 . – Rezhym dostupu: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/4868>

20. Ruhm C. J The economic consequences of parental leave mandates: Lessons from Europe / C. J. Ruhm. - Cambridge, Mass. : National Bureau of Economic Research, 1996. – 35 p.

21. Семенець-Орлова І. А. Практика сімейної політики у Європейському Союзі та деякі соціальні ініціативи Європарламенту [Електронний ресурс] / І. А. Семенець-Орлова. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/34_NIEK_2010/Politologia/74869.doc.htm ; Semenets-Orlova I. A. Praktyka simeinoi polityky u Yevropeiskomu Soiuzi ta deiaki sotsialni initsiatyvy Yevroparlamentu [Elektronnyi resurs] / I. A. Semenets-Orlova. – Rezhym dostupu : http://www.rusnauka.com/34_NIEK_2010/Politologia/74869.doc.htm

22. Family policies and diversity in Europe: The state-of-the-art regarding fertility, work, care, leave, laws and self-sufficiency [Electronic resource] / ed. by O. Thevenon, G. Neyer. - Mode of access : <http://www.familiesandsocieties.eu/wp-content/uploads/2014/12/WP7ThevenonNeyer2014.pdf>

23. Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_044 ; Khartiia Spivtovarystva pro osnovni sotsialni prava pratsivnykiv. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_044

24. Чеховська І. В. Світовий досвід сімейної політики / І. В. Чеховська // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). - 2010 .- № 2. - С. 161 – 170 ; Chekhovska I. V. Svitovyi dosvid simeinoi polityky / I. V. Chekhovska // Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy (ekonomika, pravo). - 2010 .- № 2. - S. 161 – 170

25. Шутаєва О. О. Моделі соціальної політики ЄС: основні напрямки трансформації / О. О. Шутаєва, В. В. Побірченко // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Сер. : Экономика и управление. – 2013. - Т. 26 (65), № 1. - С. 174-182 ; Shutaieva O. O. Modeli sotsialnoi polityky YeS: osnovni napriamky transformatsii / O. O. Shutaieva, V. V. Pobirchenko Uchenye zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universiteta imeni V. I. Vernadskogo. Ser. : Ekonomika i upravlenie. – 2013. - Т. 26 (65), № 1. - S. 174-182

Стаття надійшла до редакції 09.10.2016 р.

S. Piddubniy

EU FAMILY POLICY IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE

In this article the author analyses the main tendencies of implementation family policy by EU government body institutions. A regulatory framework of family policy implementation is considered both on European and national levels. It is found that the European system of

social protection for families is complicated organizational and has a multi-level structure. It based on the principles of economic pluralism, democracy and self-governance.

Analyses of integrating processes evidenced maintaining traditional grouping of European regions accordingly to the level of government intervention to Family and demographic processes within the society. EU government bodies continues development and implementation of common standards and guarantees of family support policy. It applies to the families who might be in a group of risk particular.

The research has identified the main achievements in family policy. It includes balancing of a gender issue. It response to the process of reduced tension around a topic of transformation of family and marital relations in a modern society. It resulted the reducing of women discrimination. Author has identified the indirect nature of family policy implemented by national governments. This policy is expressed by establishing and maintaining a system of public services and goods aimed to create conditions which support families facing different social and demographic challenges. Implementation of European family law regulations will provide an opportunity in the long run to allow public dialogue about gender and discrimination issues in Ukraine. Implementation of new forms and regulatory mechanisms of social support of families is possible by improving their access to public services and goods. This will create necessary conditions for overcoming the crisis of family in the modern Ukrainian society. This will ultimately lead to improving of Family and Demographic situation.

Key words: *family policy, social protection, material assistance, public services and goods.*

УДК 327.8(73)

Н.О. Погоріла

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ВИМІР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Проаналізовано основні положення концепцій, стратегій та доктрин за президентство Дж.Буша молодшого та Б. Обами. В цьому контексті виявлено основні відмінності у зовнішньополітичних стратегіях між республіканською та демократичною адміністрацією США з початку ХХІ ст. Доктрина Буша проголошувала необхідність «по-новому» забезпечити безпеку США. Вона базувалася на документах, що були викладені в 2002 р. – «Доповідь про стан нації», «Стратегія національної безпеки», а також промову Буша в ООН, де він декларував «здатність Сполучених Штатів акумулювати таку міць, яка зробить ворожу гонку озброєнь безглуздою». Центральним елементом зовнішньополітичної концепції США цього періоду є превентивний удар.

Адміністрація президента Б. Обами, яка отримала важкий військово-політичний, фінансовий та економічний спадок була стурбована, в першу чергу, проблемами внутрішньої політики та пошуком шляхів виходу з військового конфлікту на Великому Середньому Сході. США як глобальна держава й надалі відіграватиме вирішальну роль у світовій політиці, а концептуальне і прикладне забезпечення політичних і безпекових стратегій США, які впливають на міжнародну політику, є невід'ємною складовою геополітичних інтересів Америки.

Ключові слова: *доктрина, стратегія, концепція, лідерство, США, ООН, гегемонія, постбіполярна міжнародна система, зовнішня політика.*